

УДК 330.341.1:339.137:339.564(477)

Ищенко А. В.

*аспірант кафедри міжнародної торгівлі
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

Ishchenko A. V.

*Postgraduate of International Trade Department
Kyiv National Economic University Vadim Hetman*

ІННОВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ

INNOVATIVE COMPONENT OF EXPORT COMPETITIVENESS OF UKRAINE

Анотація. У статті визначено, що в сучасних умовах розвитку світової економіки однією з рушійних сил досягнення міжнародної конкурентоспроможності та формування конкурентоспроможності експорту виступають такі фактори, як інновації та технології. Розглянуто стан та проблеми інноваційного розвитку України. Досліджено прогнози щодо майбутнього розвитку національної економіки та визначено основні пріоритети формування ефективної інноваційної політики країни.

Ключові слова: інновації, інноваційна політика, конкурентоспроможність, конкурентоспроможність експорту, високотехнологічне виробництво, екологізація, технологічний рівень.

Вступ та постановка проблеми. За сучасних умов розвитку світової економіки важливим компонентом формування конкурентоспроможності країн на міжнародній арені виступають саме інновації та технології. Підтримка та стимулювання високотехнологічних галузей виробництва, поліпшення державної політики інноваційного розвитку економіки дасть Україні змогу вийти на новий технологічний рівень, підвищити конкурентоспроможність вітчизняної продукції та національних виробників, переорієнтувати виробництво та стимулювати розвиток економіки в цілому.

Сьогодні Україна характеризується відсутністю налагодженої ефективної державної інноваційної політики, занепадом наукового сектора та наукоємних галузей, низькою конкурентоспроможністю вітчизняних виробників та продукції, а також майже виключена зі світового ринку високих технологій. Зважаючи на вплив інноваційної політики на національну економіку та на формування конкурентоспроможності вітчизняного експорту, актуальними стають дослідження сучасного стану, проблем і перешкод інноваційного розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У останні десятиліття питання інноваційної політики держав досліджуються багатьма зарубіжними та вітчизняними науковцями. Значний вклад у вивчення цієї проблеми внесли такі вітчизняні вчені: Г. Андрощук, Ю. Бажал, А. Гальчинський, М. Гаман, В. Гесць, В. Семиноженко, Л. Федулова, вчені Національного інституту стратегічних досліджень при Президентіві України та інші.

Виділення не вирішених раніше частин проблеми. Подальшого вивчення потребує питання впливу державної інноваційної політики на розвиток конкурентоспроможності національного експорту та його інноваційний складник.

Метою статті є дослідження інноваційного складника державної політики розвитку національної економіки, його вплив на формування конкурентоспроможності експорту, а також визначення пріоритетних галузей національного виробництва для підвищення інноваційного компонента економіки України.

Результати дослідження. Після втрати з-під контролю України в 2013–2014 рр. газових родовищ Чорноморського

шельфу та туристичного сегменту Криму і значної частини гірничодобувної, металургійної та хімічної промисловості Донбасу очевидним став факт, що майбутня економіка країни вже не буде мати попереднього характеру розвитку та попередньої структури. Втрачені підприємства формували основу цілих галузей економіки. Так, Донбас, де проживає 14% населення України, був основним промислово-енергетичним центром країни – частка цього регіону в національному ВВП становила 16%, у тому числі 25% промисловості й 7% продукції сільського господарства. Він забезпечував 95% внутрішніх потреб у вугіллі та непропорційно велику частку товарного експорту – 23,2%. Вихід з-під контролю України АР Крим оцінюється втратою 4,3% населення України, 1,5–1,6% зовнішньоторговельного обороту й 4% ВВП. За підрахунками Міністерства екології України і Міністерства юстиції України, загальна сума втрат із відходом цього регіону від України нині оцінюється у понад 1 трлн грн, з них сума прямих збитків становила 950 млрд грн, втрати ринкової вартості матеріально-сировинної бази Криму – 126,8 млрд грн [1, с. 11].

Тому для країни необхідні економічні реформи, які дадуть можливість трансформувати соціально-економічні відносини та прискорити запровадження високоефективної моделі розвитку для зміцнення економічного потенціалу країни, забезпечення стабільного й прискореного економічного зростання, формування інноваційної та конкурентоспроможної національної економіки. Також для посилення експортного потенціалу України необхідно зосередити ресурси на виробництві конкурентоспроможної технологічної продукції [2, с. 281].

Україні дуже необхідно перейти до інноваційно-проривного або випереджального сценарію розвитку, відповідно до якого головною рушійною силою в боротьбі за ринки збуту визнаються інновації, а конкурентоспроможність економіки забезпечується здатністю основної маси суб'єктів господарювання створювати продукти з високою споживчою цінністю. За цих умов вона буде задовольняти потреби споживачів як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку [3].

Упродовж багатьох років особливістю промисловості України є її технологічна різноукладність у домінуванні нижчих за рівнем технологічних укладів (3-го та 4-го), наявність різних техноекономічних секторів і галузевих сегментів з різною конкурентоспроможністю, а також ринкових секторів з різними рівнями споживання (див. рис. 1).

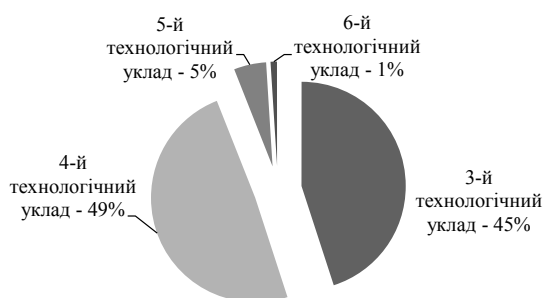

Рис. 1. Технологічна структура промислового виробництва України [4, с. 11]

Багато науковців, дослідивши стан економіки України, сильні та слабкі її сторони, зміни в її розвитку, прогнозували розвиток національної економіки до 2030 р., визначивши такі основні кластери, як аграрний сектор, військово-промисловий комплекс, інформаційно-телекомунікаційні технології, створення нових речовин і мате-

ріалів, нанотехнології, енергетика, високотехнологічне машинобудування, розвиток транзитної інфраструктури, «науки про життя» (біомедична інженерія, клітинна медицина, фармація), туризм та інші кластери. Діаграми передбачення структури майбутньої економіки України на середньостроковому (2015–2020 рр.) та довгостроковому (2020–2030 рр.) часових горизонтах показано на рис. 3.

Важливу роль у розвитку національної економіки відіграє виробництво та експорт високотехнологічних товарів. На рис. 2 показана динаміка експорту високих технологій України у 1996–2013 рр. Частка експорту високих технологій в експорті промислових товарів незначна, а найбільшого значення досягла в 2004 та 2012 рр. (6,3%).

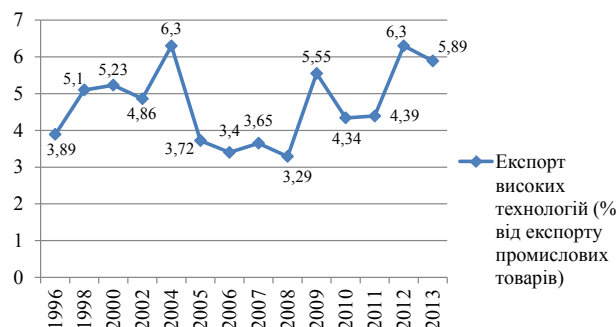

Рис. 2. Експорт високих технологій (% від експорту промислових товарів)

Джерело: побудовано автором на основі [5]

Рис. 3. Передбачення структури майбутньої економіки України, % [1, с. 22]

Підкреслимо, що інноваційна діяльність полягає не лише у безпосередньому пошуку нововведень, а й в управлінсько-технологічному та інвестиційному процесі, що зумовлений і залежить від минулого досвіду та загального стану економіки. Підґрунтя щодо здійснення інноваційного прориву, який відповідно неможливий без технологічних проривів становитиме інформація (накопичені знання плюс досвід), яка й визначатиме поведінку господарських суб'єктів-новаторів. Економічна політика держави повинна бути орієнтована на реалізацію конкурентних переваг тих галузей національної економіки, які можуть бути носіями економічного зростання у масштабах світового ринку. Наявність не загублених власних наукових шкіл й унікальних передових технологій практично забезпечить розвиток конкурентоспроможних виробництв у масштабах світового ринку. Водночас доцільно формувати умови для випереджувального становлення новітнього технологічного укладу, які б складала державну підтримку фундаментальних і прикладних досліджень, формування інфраструктури підготовки кадрів потрібної кваліфікації, створення повноцінної інформаційної інфраструктури й системи захисту інтелектуальної

власності. Головна мета у формуванні інноваційно-технологічного модуля української економіки полягає в тому, щоб, концентруючи зусилля, досягти прориву на вузьких сегментах світового ринку технологій [6, с. 38].

Науково-дослідна система України не відзначається ні високими науково-технологічними результатами (що підтверджується міжнародними показниками щодо наукового виробництва (публікації та фактори впливу), ні технологічним виробництвом (патенти). Деякі знання зберігаються в «неявній» формі в інститутах та промислових компаніях авіаційного, космічного та військового секторів. Співпраця між сектором досліджень та промисловістю є слабкою, вона відбувається на основі двосторонніх офіційних та неофіційних контактів на рівні науково-дослідних підрозділів [7, с. 17].

Авіакосмічна промисловість – одна з пріоритетних галузей інноваційного прориву для економіки України, яка має у своєму складі кваліфікований людський ресурс, володіє виключно високим мультиплікативним ефектом і сприяє розвитку великої кількості пов'язаних з нею галузей: хімічної, металургійної, радіоелектронної, галузей нано- та біотехнологій. Ще один суттєвий аргумент на користь прискореного розвитку аерокосмічної галузі пов'язаний позитивним співвідношенням між експортом і імпортом товарів цієї індустрії в Україні, який складав у середньому 5,1 за період 1995–2014 рр. [8, с. 47].

Перехід на інноваційно-технологічний шлях розвитку в державі має відбуватися на базі визначених пріоритетів з метою формування національної інноваційної системи й цілісної структури науково-технічного комплексу, здатного стало функціонувати в умовах глобалізації. Основними напрямками інноваційного розвитку мають бути:

- екологічна реструктуризація та екологічна модернізація виробництва, що передбачає зміну галузевої структури шляхом зниження попиту на продукцію екологічно брудних виробництв або шляхом модернізації підприємств – споживачів такої продукції;
- розробка та використання природоохоронних технологій, зокрема, більш широкого використання технологій утилізації відходів, рециклювання ресурсів після їх обробки, рекультивация порушених земель;
- сприяння розвитку інформаційно-телекомунікаційні технологій та електроніки; космічних і авіаційних, хімічних, виробничих, енергоощадних, нових транспортних технологій, виробництво нових видів продукції та послуг;
- запровадження на промислових підприємствах систем екологічного менеджменту, що є сучасним механізмом управління природоохоронною діяльністю, функціонування якого сприяє покращенню екологічних показників підприємств та зниженню екологічних ризиків і витрат природоохоронного призначення, як свідчить зарубіжний досвід;
- формування екологічних вимог до розробки нових, запровадження в практику жорсткого екологіч-

ного контролю наявних технологій відповідно до сучасних екологічних та економічних нормативів та стандартів, що сприятиме підвищенню інноваційної активності підприємств [9].

В останні роки більшість країн світу велику увагу приділяють проблемі екологізації. На нашу думку, для досягнення та розвитку конкурентоспроможності експорту необхідно зосередити увагу також і на екологічності виробленої продукції та процесу її створення.

Зазначимо, що врахування майбутнього впливу на довкілля на етапі планування політик, планів і програм розвитку не є законодавчо обов'язковим в Україні, на відміну від законодавства ЄС. Екологізація економічного розвитку потребує зміни експортної політики, враховуючи той факт, що у структурі експорту з України переважає так звана технологічна сировина та середньотехнологічна продукція переробної та машинобудівної галузі. Оптимізація структури експорту потребує життя заходів, спрямованих на побудову нової аграрно-індустріальної моделі економіки, орієнтованої на високотехнологічні види продукції та послуг. Це потребує, в першу чергу від держави, реструктуризації переробної галузі, підтримки розвитку перспективних галузей виробництва товарів та послуг, реалізації стратегії щодо відновлення та підвищення конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектору та розвитку і зміцнення високотехнологічного компоненту українського експорту [9].

Висновки. Турбулентність та нестабільність розвитку економіки України, її сировинна залежність, відсутність ефективної єдиної інноваційної політики, занепад науково-дослідницьких інститутів та низький рівень конкурентоспроможності на міжнародних ринках, незважаючи на перспективи національного виробництва та людський потенціал – все це гальмує розвиток національної економіки, стримує вітчизняних виробників виходити на закордонні ринки та відштовхує іноземних інвесторів. На нашу думку, з метою подолання всіх перешкод Україні необхідна переорієнтація на високотехнологічний шлях подальшого розвитку, враховуючи власні географічні, ресурсні, людські та інші переваги. Тому держава має розвивати якісний людський капітал, стимулювати високотехнологічне виробництво, конкурентоспроможність науки та економіки в цілому.

Під час розробки інноваційної політики держава та підприємства мають налагодити ефективну співпрацю. Для подальшої інтеграції на міжнародні ринки слід урахувувати сучасні світові тенденції та потреби, основною з яких виступає саме екологізація, яка проявляється не лише в процесі виробництва, а й у якості продукції, її впливі на життя та здоров'я споживачів. Державна інноваційна політика України має бути спрямована на мотивацію підприємств проводити власні розробки та дослідження, впроваджувати інновації в нові товари та послуги, співпрацювати з науково-дослідними установами тощо.

Список використаних джерел:

1. Згуровський М. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 рр.) і довгостроковий (2020–2030 рр.) часові горизонти (версія для обговорення) / М. Згуровський // Міжнародна рада з науки; Інститут прикладного системного аналізу НАН України і МОН України; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. – К.: НТУУ «КПІ», 2015. – 36 с.
2. Ховрак І. Оцінення експортного потенціалу України в контексті сучасних інтеграційних процесів / І. Ховрак, В. Безпарточна, М. Похила // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 5. – С. 277–282. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/55.pdf>.
3. Стадник В. Стратегія диверсифікації в управлінні міжнародною конкурентоспроможністю підприємства: [монографія] / В. Стадник, М. Йохна, Г. Соколюк. – Хмельницький: ПП Гонта А.С., 2013. – 200 с. – С. 51–52.
4. Гусев В. Імперативи і основні напрями інноваційної реструктуризації промислового комплексу України / В. Гусев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://academy.gov.ua/ej/ej7/doc_pdf/gusev.pdf.

5. World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files: Catalog Sources World Development Indicators [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD/countries/UA?display=graph>.
6. Дубик В. Активізація участі України в новому технологічному укладі як шлях інноваційного прориву і нарощення прибутковості / В. Дубик, О. Осідач // Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». – 2014. – № 2 (51). – С. 31–39.
7. Інновації в Україні: Європейський досвід та рекомендації для України: проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні». – К.: Фенікс, 2011. – Т. 3: Інновації в Україні: Пропозиції до політичних заходів. Остаточний варіант. – 76 с.
8. Панченко Є. Формування та розвиток корпоративного потенціалу високотехнологічного експорту / Є. Панченко, М. Войчак // Міжнародна економічна політика. – 2015. – № 1 (22). – С. 27–53. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journals.uran.ua/jieep/article/viewFile/48783/45019>.
9. Напрями державної політики щодо екологізації національної економіки: аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://niss.gov.ua/articles/807>.

Аннотація. В статтю определено, что в современных условиях развития мировой экономики одной из движущих сил достижения международной конкурентоспособности и формирования конкурентоспособности экспорта выступают такие факторы, как инновации и технологии. Рассмотрены состояние и проблемы инновационного развития Украины. Исследованы прогнозы относительно будущего развития национальной экономики и определены основные приоритеты формирования эффективной инновационной политики страны.

Ключевые слова: инновации, инновационная политика, конкурентоспособность, конкурентоспособность экспорта, високотехнологічне виробництво, екологізація, технологічний уклад.

Summary. In article determined that in the modern terms of development of world economy one of motive forces of achievement of international competitiveness and forming of export competitiveness such factors as innovations and technologies come forward. The state and problems of innovative development of Ukraine are considered. Researched predictions about the future development of the national economy and the main priorities of the formation of effective innovation policy.

Key words: innovations, innovative policy, competitiveness, export competitiveness, high-tech production, ecologization, technological mode.